

Etniczne i religijne różnicowanie społeczeństw państw europejskich - przyczyny i konsekwencje

Etniczne i religijne zróżnicowanie społeczeństw państw europejskich - przyczyny i konsekwencje

Scenariusz ma na celu pomóc młodzieży dostrzec historyczne przyczyny i społeczne skutki etnicznego oraz religijnego zróżnicowania w państwach europejskich. Dzięki temu uczenice i uczniowie rozumieją, że różnorodność jest stałym elementem naszej rzeczywistości, który niesie zarówno bogactwo możliwości, jak i realne wyzwania – i, że mimo tych trudności, różnorodność stanowi wartość, wzmacniającą wspólnotę. Zadaniem lekcji jest też pokazanie, że w ramach UE nie decydujemy o modelach polityki wobec różnorodności.

Zajęcia są odpowiedzią na wymagania podstawy programowej przedmiotu edukacja obywatelska, dział VI. W ramach lekcji uczenice i uczniowie zostaną zaproszeni do krótkich ćwiczeń, w ramach których będą mieli czas na indywidualną refleksję, pracę z grupami, wyrażenie własnej opinii i refleksję wobec funkcjonujących w Europie modeli polityki wobec różnorodności.

Poziom edukacyjny/grupa docelowa:

Uczniowie i uczenice liceum ogólnokształcącego, technikum oraz branżowej szkoły II stopnia

Przedmiot oraz związek z podstawą programową:

Przedmiot edukacja obywatelska

W odniesieniu do wymagania działu VI podstawy programowej przedmiotu edukacja obywatelska, uczeń/uczenica na wybranym przykładzie analizuje przyczyny i konsekwencje etnicznego i religijnego zróżnicowania społeczeństw państw europejskich oraz ocenia różne modele polityki państwa względem różnorodności.

Wymaganie odpowiada na poniższe cele główne przedmiotu:

Cel 1 – rozumienie sfery publicznej. Uczeń rozumie najważniejsze zjawiska oraz procesy społeczne i polityczne, a także zasady nimi rządzące, poddaje je samodzielnej analizie i ocenie, wykorzystując również perspektywę historyczną.

Cel 3 – zainteresowanie sferą publiczną i posiadanie własnych opinii. Uczeń interesuje się wybranymi obszarami rzeczywistości społeczno-politycznej, formułuje i uzasadnia opinie w sprawach publicznych w oparciu o wartości (własne i społecznie uznane) i sprawdzone informacje.

Czas trwania lekcji/zajęć:

45 min. z możliwością przedłużenia do dwóch jednostek lekcyjnych.

Metody i formy pracy

- rozmowa z klasą,
- praca w parach i grupach,
- prezentacja nauczycielska,
- prezentacja uczniowska,
- burza/deszcz pomysłów,
- debata chodzona.

Dodatkowo dla wariantu 90-minutowego:

- praca zespołowa,
- tworzenie plakatów, kolaży itp.

CELE DLA NAUCZYCIELEK/ NAUCZYCIELI

Po lekcji uczennica/uczeń będzie:

- wiedzieć, że każde z państw Europy ma wyjątkową strukturę społeczną,
- rozumieć, w jaki sposób historyczne przemiany przyczyniły się do zróżnicowania etnicznego i religijnego społeczeństw państw europejskich,
- rozumieć, że zróżnicowanie etniczne i religijne społeczeństw bazuje na migracjach o różnym podłożu: zarobkowych, przesiedleń, konfliktów zbrojnych, kolonializmu i dekolonizacji, rozpadu państw oraz powstawania nowych, globalizacji i potrzeb gospodarczych państw europejskich,
- wiedzieć, jakie korzyści i jakie wyzwania przynosi różnorodność etniczna i religijna,
- rozumieć, że państwa samodzielnie decydują o modelu polityki względem różnorodności, nie na poziomie Unii Europejskiej,
- wiedzieć, że istnieją różne modele polityki wobec różnorodności,
- wiedzieć, jakie modele są realizowane w różnych krajach UE,
- rozumieć, z jakiego powodu mottem UE jest "Zjednoczona w różnorodności".

Dodatkowo w ramach lekcji 90-minutowej będzie:

- potrafić dokonać analizy porównawczej modeli polityki państw wobec różnorodności,
- formułować i uzasadniać własne opinie na temat polityki różnorodności.

EFEKTY KSZTAŁCENIA

(CELE W JĘZYKU UCZENNIC
I UCZNIÓW)

Po lekcji będę:

- wiedział/a, że każde z państw Europy ma wyjątkową strukturę społeczną i rozumiał/a, w jaki sposób przyczyniły się do tego przemiany historyczne,
- wiedział/a, że zróżnicowanie etniczne i religijne społeczeństw wynika z migracji o różnym charakterze, w tym zarobkowych, kolonizacji i dekolonizacji, globalizacji czy konfliktów zbrojnych,
- rozumiał/a, że każde państwo członkowskie UE może realizować własną politykę względem różnorodności, jednak niektóre obowiązki są wspólne,
- rozumiał/a, z jakiego powodu mottem UE jest "Zjednoczona w różnorodności"
- miał/a rozwinięte umiejętności krytycznego myślenia, empatii oraz zaangażowania obywatelskiego.

I. WPROWADZENIE DO TEMATU LEKCJI

 2 MINUTY

„Wyobraźcie sobie, że kula ziemską jest w każdym miejscu identyczna, tak samo jak ludzie na niej żyjący – wszyscy tak samo wyglądają, tak samo mówią i tak samo się zachowują, to samo jedzą i mieszkają w tak samo zaaranżowanych przestrzeniach i budynkach. Kto z Was chciałby żyć w takim świecie – ręka do góry. Kto uważa, że taki świat byłby strasznie nudny? – ręka do góry.

Choć czasem może nam się wydawać, że jednakowość ma same zalety, to jednak świat identyczny w każdym aspekcie byłby mało ciekawy i mało stymulujący. Zaletą podobieństwa jest to, że daje poczucie bezpieczeństwa, ponieważ czasem łatwiej funkcjonować w świecie, w którym nic nie może nas zaskoczyć. Jednocześnie niemożność odkrywania tego, co nowe i co inne uczyniłaby nasze życie powtarzalnym, monotonnym i przewidywalnym. Dzisiaj będziemy odkrywać europejską różnorodność, jej przyczyny oraz korzyści i wyzwania, jakie ze sobą niesie.”

II. PRZYCZYNY ETNICZNEGO I RELIGIJNEGO ZRÓŻNICOWANIA

WERSJA 45-MINUTOWA

 12 MINUT

Zacznij od przypomnienia klasie, że mottem UE jest „Zjednoczona w różnorodności”. Skąd jednak wzięła się europejska różnorodność?

Podziel klasę na kilka mniejszych 4-osobowych zespołów (osoby z jednej ławki obracają się do tyłu, aby nawiązać kontakt z osobami siedzącymi za nimi). Każdy z nich dostaje wydrukowaną wcześniej kartkę z pytaniem. Jego zadaniem jest znaleźć w rozmowie i w sieci odpowiedź na nie oraz opracować (i ewentualnie zapisać) krótkie 2-3 zdaniowe wyjaśnienie dla pozostałych osób w klasie. Pytań na liście jest więcej – trzeba wybrać tyle, ile będzie zespołów.

Uwaga metodyczna

Celem tego ćwiczenia nie jest szczegółowe omawianie historii, lecz uświadomienie, że osoby mieszkające w krajach UE pochodzą z różnych miejsc i trafiły tu z różnych powodów – także związanych z wydarzeniami historycznymi.

PYTANIA:

Z jakiego powodu w Niemczech mieszkają osoby pochodzenia tureckiego?	Z jakiego powodu w Niemczech czy Szwecji mieszkają osoby z Syrii?
Z jakiego powodu we Francji mieszkają osoby z Algierii, Maroko czy Tunezji?	Z jakiego powodu na terenie Bałkanów mieszkają społeczności muzułmańskie takie jak Albańczycy czy Bośniacy?
Z jakiego powodu we Francji mieszkają osoby z Algierii, Maroko czy Tunezji?	Z jakiego powodu na terenie Bałkanów mieszkają społeczności muzułmańskie takie jak Albańczycy czy Bośniacy?
Z jakiego powodu w Holandii mieszka dużo osób z Indonezji, Surinamu i Antyli Holenderskich?	Z jakiego powodu w Belgii mieszka tyle osób z Konga?
Z jakiego powodu w Niemczech, Austrii czy Szwecji mieszkają osoby z Bałkanów?	Z jakiego powodu w Islandii 6% społeczeństwa to Polki i Polacy?

Kiedy ekipy są gotowe po kolei przedstawiają swoje 2-3-zdaniowe wyjaśnienia.

Następnie zapytaj grupę, jakie procesy historyczne oraz zjawiska polityczne i gospodarcze są odpowiedzialne za to zróżnicowanie. Na tablicy lub przygotowanym wcześniej dużym arkuszu papieru zapisz: „Przyczyny zróżnicowania etnicznego i religijnego”. Poproś klasę, aby je nazwała. W oparciu o przykłady z tego ćwiczenia powinny się pojawić:

- migracje zarobkowe (przyczyny gospodarcze),
- kolonializm i dekolonizacja,
- konflikty zbrojne i uchodźstwo,
- wpływ dawnych imperiów (np. Osmańskiego),
- zmiany granic i przesiedlenia.

Dopytaj, jakie jeszcze są współczesne przyczyny – tutaj powinny pojawić się globalizacja i swobodny przepływ osób w ramach UE (prawo obywateli i obywateli UE do podróżowania, osiedlania się, podejmowania pracy, prowadzenia działalności gospodarczej oraz studiowania w innym państwie członkowskim). Zapisz wszystkie.

“Wszystkie te procesy historyczne i współczesne sprawiły, że społeczeństwa europejskie są dziś wyjątkowo zróżnicowane pod względem etnicznym i religijnym, co niesie zarówno bogactwo kulturowe, jak i wyzwania związane z integracją oraz współistnieniem różnych tradycji i tożsamości. Ten element pojawi się w kolejnym ćwiczeniu.”

WERSJA 90-MINUTOWA

 20 MINUT

Warto dać grupom więcej czasu zarówno na poszukiwania, jak i na prezentacje. Po ich zakończeniu można dopytać grupę, które informacje były im znane, a które okazały się nowe, a także, co ich zaskoczyło.

III. KORZYŚCI I WYZWANIA WYNIKAJĄCE Z RÓŻNORODNOŚCI

WERSJA 45- MINUTOWA

 10 MINUT

Podziel klasę na kilka mniejszych 4-5 osobowych zespołów. Każdemu daj kartkę i marker/pisak.

Zadaniem zespołów jest zastanowić się i zapisać korzyści oraz wyzwania, jakie niesie ze sobą etniczna i religijna różnorodność. Zespoły nr 1,3,5 zajmują się korzyściami, zespoły nr 2, 4, 6 wyzwaniami.

Daj zespołom czas na szybką burzę/deszcz pomysłów.

Następnie poproś, aby najpierw podzieliły się efektami swojej pracy zespoły pracujące nad korzyściami. Zaczyna zespół nr 1 i czyta jeden zapis ze swojej kartki, a następnie pałeczkę przejmuje zespół nr 3 itd. Jeżeli coś już zostało odczytane, to kolejne zespoły tego nie powielają. Dzięki takiej procedurze unikniesz powtórzeń, a prezentacja będzie miała bardziej dynamiczny charakter. Następnie przejdź do wyzwań i powtórz to działanie. Jeżeli zobaczysz, że listy korzyści i wyzwań są bardzo długie, to poproś każdą grupę, aby wybrała 1-2 elementy najważniejsze z jej punktu widzenia i tylko te odczytała. Warto zawiesić kartki wypracowane przez grupy na ścianie czy przyklepić magnesami na tablicy.

Podsumuj: *“Różnorodność jest owocem wielowiekowych przemian historycznych i stanowi nieodłączny element naszej rzeczywistości. Jak każde zjawisko, przynosi liczne korzyści, ale też i wyzwania, z którymi uczymy się sobie radzić. Unia Europejska nie narzuca jednolitego podejścia wobec różnorodności – wiele decyzji w tym obszarze należy do kompetencji państw członkowskich, które wdrażają rozwiązania zgodnie ze swoimi potrzebami i kontekstem. Kolejne zadanie pozwoli przyjrzeć się temu bliżej.”*

WERSJA 90- MINUTOWA

 15 MINUT

Warto grupom dać więcej czasu zarówno na poszukiwania, jak i na prezentację. Po ich zakończeniu można dopytać grupę:

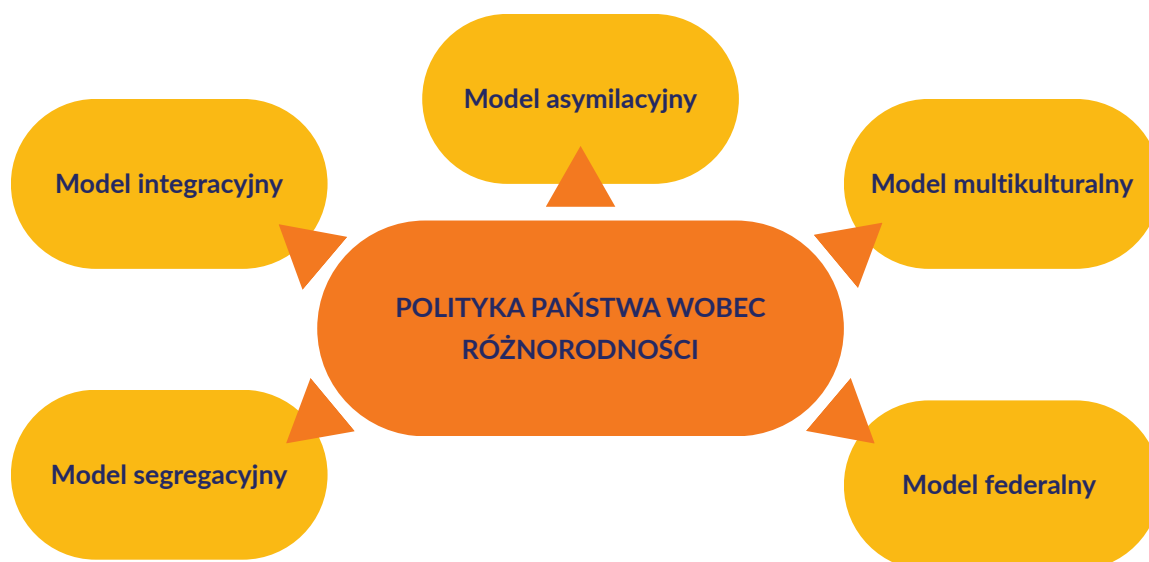
- Które korzyści najbardziej was przekonują?
- Które wyzwania wydają się wam największe?

IV. MODELE POLITYKI PAŃSTWA WOBEC RÓŻNORODNOŚCI ETNICZNEJ I RELIGIJNEJ

WERSJA 45-MINUTOWA

🕒 8 MINUT

Zacznij od wyjaśnienia, że Unia Europejska pozostawia państwom członkowskim swobodę wyboru modelu polityki wobec różnorodności etnicznej, religijnej i kulturowej. W Europie można wyróżnić kilka głównych modeli, które różnią się podejściem do integracji, ochrony tożsamości mniejszości oraz roli wspólnoty narodowej. Pokaż je na slajdzie. Pokaż je na [slajdzie](#).

Krótko omów każdy z nich i za każdym razem poproś klasę o wskazanie realnych przykładów krajów, które je realizują. Opisy każdego z modeli znajdziesz w materiale merytorycznym dołączonym do niniejszego scenariusza.

Dodaj też inne przykłady pozwalające lepiej zrozumieć każdy model, np. Francja – model asymilacyjny – zasada laickości, nieuznawanie odrębności etnicznych i religijnych oraz oczekiwanie przyjęcia wspólnej tożsamości narodowej; model integracyjny – Niemcy – umożliwia zachowanie własnej tożsamości, ale nakłada obowiązek uczestniczenia w życiu społecznym, znajomości języka i respektowania wartości państwa przyjmującego (pozostałe informacje znajdują się w materiale pomocniczym).

Podziel klasę na mniejsze zespoły, przydzielając każdemu kartkę z nazwą jednego z pięciu modeli polityki państwa wobec różnorodności (integracyjnego, asymilacyjnego, segregacyjnego, federalnego lub multikulturowego) wraz z krótkim opisem.

Zadaniem każdego zespołu jest dyskusja na temat przydzielonego modelu oraz zapisanie dwóch kluczowych kwestii:

- Pozytywnych aspektów jego funkcjonowania,
- Wyzwań związanych z jego realizacją.

Po upływie wyznaczonego czasu każdy zespół prezentuje klasie jeden pozytywny aspekt i jedno wyzwanie związane z omawianym modelem. Aby skrócić czas prezentacji można też poprosić uczennice i uczniów, aby wykorzystując swoje telefony zapisali wnioski na przygotowanym wcześniej Padlecie, tablicy Mentimeter, w Miro itp. itd.

Jeżeli zostanie czas na zakończenie dyskusji zadaj klasie pytania skłaniające do refleksji:

- Do którego z przedstawionych modeli polityki różnorodności jest wam najbliższe?
- Gdybyście kiedyś chcieli zamieszkać w innym kraju, to który byście wybrali patrząc na realizowany przez niego model?
- Czy waszym zdaniem Polska realizuje jeden z nich? W których aspektach?

WERSJA 90-MINUTOWA

 30 MINUT

Warto dać zespołom więcej czasu na rozmowę i przygotowanie prezentacji. Aby uatrakcyjnić tę część mogą one mieć formę plakatu czy kolażu. Każdy zespół powinien mieć czas na zaprezentowanie wszystkich zidentyfikowanych pozytywnych stron i wyzwań.

Po zakończeniu prezentacji rozłóż kartki z modelami na podłodze lub umieść je w różnych miejscach sali i poproś uczennice i uczniów, aby ustawili się obok tej, z którą najmocniej się zgadzają. Poproś 1-2 osoby z każdej grupy o uzasadnienie swojego wyboru.

Potem zapytaj o to, jaki model jest ich zdaniem realizowany teraz w Polsce. Następnie niech zespoły ponownie usiądą razem i porozmawiają w oparciu o poniższe pytania.

Uwaga metodyczna

Są to jedynie propozycje, można wybrać tylko 2-3 z nich, dowolnie je zmieniać lub wymyślić swoje własne.

Pytania ogólne o modele i ich konsekwencje:

- Jak różne sposoby życia razem w jednym kraju mogą pomóc ludziom żyć w zgodzie?
- Który z tych sposobów wydaje wam się najbardziej sprawiedliwy? Z jakiego powodu?
- Jak każdy z tych sposobów może wpływać na życie zwykłych ludzi – np. osób z innych krajów, osób z mniejszości?
- Który sposób bardziej pomaga ludziom czuć się częścią społeczeństwa?
- Czy w niektórych sytuacjach lepiej, żeby ludzie się dostosowali? A kiedy lepiej, żeby każdy mógł pozostać sobą?
- Jakie mogą być skutki każdego modelu dla różnorodności i wspólnego życia ludzi w społeczeństwie?
- Jak zmieniły się Wasze osobiste spojrzenia – na ile odczuwacie większe zrozumienie dla różnych modeli?
- Jakie emocje wzbudza w was to, że nie zawsze łatwo jest żyć razem?
- Czy rozumiecie teraz, że żaden model nie jest idealny i że wspólne życie w różnorodnym społeczeństwie wymaga świadomości i wysiłku?

V. PODSUMOWANIE

 3 MINUTY

W ramach podsumowania zapytaj klasę, w jaki sposób po tej lekcji rozumieją teraz motto UE „Zjednoczona w różnorodności”?

- Czy różnorodność może być źródłem wzbogacenia, a nie konfliktu?
- Co może łączyć Europejki i Europejczyków mimo różnic kulturowych i językowych?
- Jak bardzo realne jest to hasło?

VI. EWALUACJA

WERSJA 45-MINUTOWA

 4 MINUTY

Jeśli zostanie czas poproś klasę o szybkie podsumowanie lekcji. Można to zrobić na różne sposoby – wybierz najlepiej pasujący do procesu edukacyjnego, charakteru grupy, atmosfery itp. itd. lub zastosuj taki, który dobrze ci się sprawdza.

Jeśli zostanie czas poproś klasę o szybkie podsumowanie lekcji. Można to zrobić na różne sposoby – wybierz najlepiej pasujący do procesu edukacyjnego, charakteru grupy, atmosfery itp. itd. lub zastosuj taki, który dobrze ci się sprawdza.

Przykłady:

„Palec w górę” (poziom zrozumienia)

Zapytaj: "Na ile rozumiałas/eś dzisiejszy temat? Pokaż palcami od 1 do 5." (1 = nic, 5 = wszystko jasne)

„Kciuki”

Poproś osoby uczniowskie, żeby pokazały poziom zrozumienia albo samopoczucie:

👍 – rozumiałam/em | było ciekawie

👉👉 – częściowo | było ok

👎 – nie bardzo

„Bilet wyjścia” (Exit ticket)

Poproś, aby uczennice i uczniowie na małych karteczkach napisali (anonimowo) krótką odpowiedź na jedno pytanie i wrzucili wychodząc do przygotowanego pudełka/misy itp. Np.:

- Co zapamiętałaś/eś z lekcji?
- Co było dla Ciebie dzisiaj najważniejsze?
- Co było dzisiaj najciekawsze?

Mentimeter / Padlet / Quiz online

Jeśli masz dostęp do technologii, możesz zrobić:

- krótką ankietę online z 1 pytaniem,
- „chmurę słów” (np. uczennice i uczniowie wpisują jedno słowo, które najlepiej opisuje lekcję).

Jedno słowo

Poproś, aby uczennice i uczniowie podsumowali lekcję jednym słowem.

Osoby mówią na głos, np.: „ciekawe”, „trudne”, „różnorodność”, „zaskakujące”. Nie musi być po kolei, kilka osób może powiedzieć w jednym miejscu – dobrze wyłapać główny trend.

Podziękuj uczennicom i uczniom za aktywność i zaangażowanie i poproś, aby wychodząc wrzucili swoją karteczkę do przygotowanego wcześniej pudełka, misy itp.

WERSJA 90- MINUTOWA

 12 MINUT

Warto stworzyć klasie przestrzeń do rozmowy i refleksji.

Propozycje:

Zaproponuj **trzy rundy krótkich rozmów** w mniejszych 4-osobowych grupach:

- Co zapamiętałeś/eś z lekcji?
- Co było najważniejsze?
- Co Cię zaintrygowało?
- Co sprawiło trudność?

„3-2-1”

Uczennice i uczniowie zapisują na kartce:

- 3 rzeczy, których się dowiedzieli
- 2 rzeczy, które były dla nich ciekawe
- 1 pytanie, które jeszcze mają

i dzielą się tym w parach/grupach.

„Dokończ zdanie”

Poproś uczennice i uczniów, żeby dokończyli jedno lub więcej zdań (na forum, w parach lub w mniejszych grupach):

- „Dziś dowiedziałem/-am się, że...”
- „Najbardziej zaskoczyło mnie...”
- „Nadal nie rozumiem...”
- „Chciałbym/-abym dowiedzieć się więcej o...”

„Pytanie do kolegi/koleżanki”

Niech każda osoba wymyśli jedno pytanie do innej uczennicy/innego ucznia na temat lekcji.

Scenariusz tej lekcji został skonstruowany w taki sposób, aby każdy blok zawierał krótkie interaktywne ćwiczenie. Możliwość doświadczenia daje szansę na lepsze zapamiętanie materiału niż przedstawienie go jedynie teoretycznie.

Zaproponowane ćwiczenia w większości opierają się na pracy w mniejszych zespołach. To ważne, by dać młodym ludziom możliwość współpracy w grupie, wyrażenia własnej opinii i podzielenia się nią z innymi, a także refleksji.

Unikaj negowania skrajnych opinii na temat Unii Europejskiej czy różnych aspektów jej funkcjonowania. Jeśli nie będziemy pozwalać, w edukacyjnych warunkach, wypowiadać takich opinii, będziemy mieć coraz mniej przestrzeni i możliwości do reagowania na nie. Zmiana zdania na ten temat nie nastąpi w ciągu tej lekcji, czas reakcji będzie tu znacznie dłuższy, ale pozwolenie na swobodne dzielenie się swoimi przemyśleniami jest pierwszym krokiem do opartej na faktach rozmowy. Warto z tej możliwości korzystać w szkole.

Materiał jest przygotowany na krótką i dynamiczną lekcję 45-minutową. Znajduje się w nim jednak spora dawka wiedzy i warto rozważyć zrealizowanie go na dwóch osobnych lekcjach, tak aby uczennice i uczniowie mieli więcej czasu na zapoznanie się z tematem. Jeśli w trakcie prowadzenia lekcji któryś z jej elementów będzie trwał dłużej i poczujesz, że warto temat pociągnąć dalej i mocniej się na nim skoncentrować, zrób to. To Ty najlepiej znasz młodzież, z którą pracujesz i jesteś ekspertką/ekspertem w prowadzeniu lekcji. Podążaj więc za tym, co dzieje się w grupie, a kolejne elementy/ćwiczenia w tym scenariuszu możesz dowolnie dostosowywać i zmieniać. Z naszej perspektywy kluczowe jest stworzenie przestrzeni do pokazania tego, że różnorodność etniczna i religijna Europy jest jednym z kluczowych czynników kształtujących jej współczesny obraz, stanowi jednocześnie źródło bogactwa i poważnych wyzwań, a poszczególne kraje realizują różne modele polityki wobec niej.

MATERIAŁY POMOCNICZE DO WYKORZYSTANIA PODCZAS ZAJĘĆ ZOSTAŁY ZAMIESZCZONE W ZAŁĄCZNIKACH PONIŻEJ.

ZAŁĄCZNIK NR 1 - MATERIAŁ POMOCNICZY DLA OSOBY PROWADZĄCEJ

Najważniejsze tezy:

- Do zrozumienia zróżnicowania etnicznego i religijnego społeczeństw państw europejskich potrzebna jest wiedza dotycząca przemian historycznych regionu. Każde z państw Europy ma wyjątkową strukturę społeczną.
- Zróżnicowanie etniczne i religijne społeczeństw bazuje na migracjach o różnym podłożu: migracje zarobkowe, przesiedlenia, konflikty zbrojne, kolonializm i dekolonizacja, rozpad państw oraz powstawanie nowych, globalizacja, potrzeby gospodarcze państw europejskich.
- Unia Europejska nie realizuje jednego modelu polityki względem różnorodności. Państwa członkowskie wypracowały jednak pewne wspólne obowiązki prawne i standardy, których muszą przestrzegać wszystkie państwa członkowskie. Jest to bezpośrednio związane z wysiłkami UE względem ochrony mniejszości i zakazu dyskryminacji. Motto UE to "Zjednoczona w różnorodności".

Zbiorowość etniczna to grupa ludzi, zazwyczaj zamieszkująca wspólne terytorium, odróżniająca się od innych wspólnot dzięki przekazywanej z pokolenia na pokolenie kulturze, opartej m.in. na języku, religii czy wierze we wspólne pochodzenie (Olechnicki, Załęcki, Słownik socjologiczny, 1997).

Przyczyny etnicznego i religijnego zróżnicowania społeczeństw państw europejskich wynikają zarówno z procesów historycznych, jak i współczesnych zjawisk gospodarczych czy politycznych. Na potrzeby tego opracowania wymieniamy 6 przyczyn zróżnicowania: 1. wpływ dawnych imperiów, 2. przyczyny gospodarcze, w tym migracje zarobkowe, 3. skutki kolonizacji i dekolonizacji, 4. konflikty zbrojne, 5. globalizacja, 6. zmiany granic i przesiedlenia.

Pierwszym z kluczowych czynników były dawne imperia, takie jak Imperium Osmańskie, które przez stulecia dominowało na Bałkanach, pozostawiło po sobie obecność muzułmańskich społeczności, takich jak Albańczycy czy Bośniacy, a także wpływy tureckie w Europie Południowo-Wschodniej.

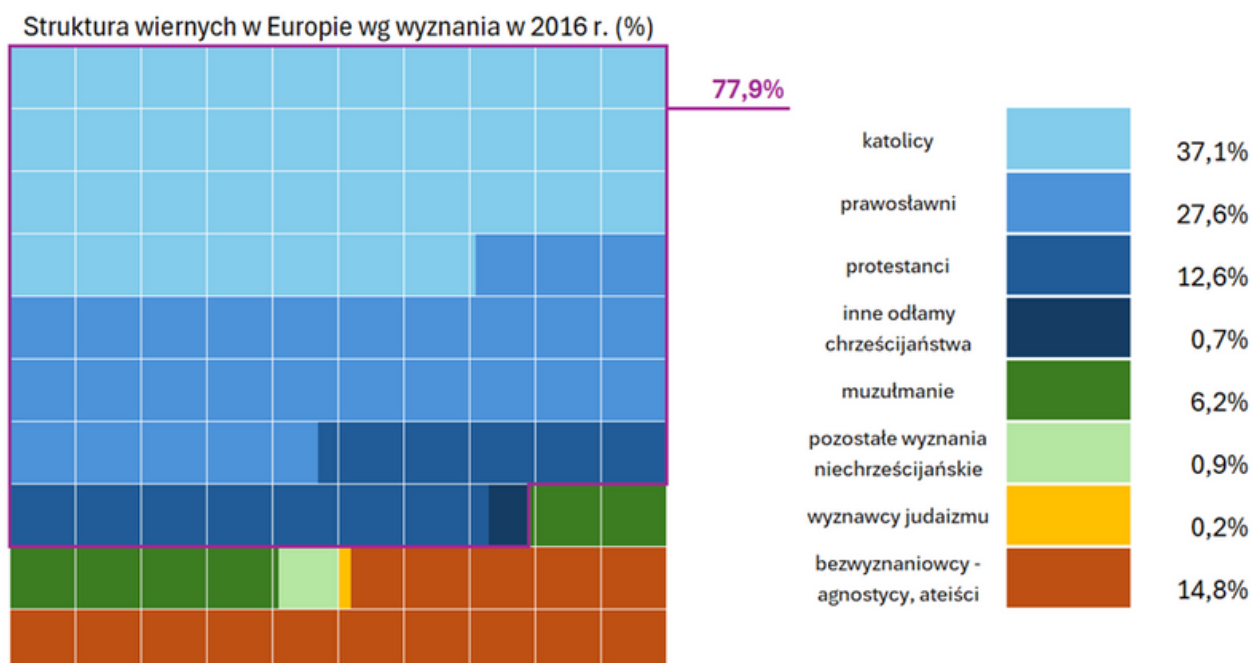
Drugą istotną przyczyną były migracje zarobkowe, które nasiliły się w XX wieku, powiązane z potrzebami gospodarczymi państw europejskich. Niemcy, rozwijające się dynamicznie gospodarczo w latach 60. i 70., sprowadzały do pracy setki tysięcy „pracowników gościnnych” (Gastarbeiter) z Turcji, Jugosławii i innych krajów. Początkowo migracja miała być czasowa, ale wielu przybyszy zostało w RFN na stałe i sprowadziło rodziny. Po II wojnie światowej Francja potrzebowała osób do pracy, dlatego sprowadzano pracowników z dawnych kolonii w Afryce Północnej (Algieria, Maroko, Tunezja). Po rozszerzeniu Unii Europejskiej w 2004 roku szczególnie duża migracja zarobkowa miała miejsce do Wielkiej Brytanii, gdzie osiedlali się Polacy, Litwini czy Rumuni.

Trzecią przyczyną były skutki kolonializmu i dekolonizacji. Państwa, które posiadały kolonie, stały się miejscem osiedlania się ludności z dawnych terytoriów zależnych. Francja przyjmowała migrantów z wcześniej wymienionych państw, Wielka Brytania z Indii, Pakistanu, Bangladeszu, Karaibów czy Nigerii, Holandia z Indonezji, Surinamu i Antyli Holenderskich, a Belgia z Konga.

Procesy te przyczyniły się do powstania wielokulturowych społeczeństw w Europie Zachodniej.

Czwartą grupę przyczyn stanowią konflikty zbrojne i uchodźstwo. W latach 90. w wyniku wojen na Bałkanach tysiące Bośniaków, Chorwatów i Serbów szukało schronienia w Niemczech, Austrii czy Szwecji. Po 2011 roku Europa zmierzyła się z napływem uchodźców z ogarniętej wojną Syrii, głównie do Niemiec, Szwecji i Grecji. Z kolei rosyjska agresja na Ukrainę w 2014 roku, a zwłaszcza w 2022 roku, wywołała masową migrację obywateli ukraińskich, którzy trafili przede wszystkim do Polski, Niemiec i Czech. Ważnym czynnikiem współczesnym jest także globalizacja oraz swobodny przepływ osób w ramach Unii Europejskiej. Dzięki wspólnemu rynkowi i swobodzie przepływu miliony Europejczyków zmieniały miejsce zamieszkania w poszukiwaniu pracy i lepszych warunków życia. Polacy np. licznie wyjeżdżali do Wielkiej Brytanii i Irlandii, Rumuni i Bułgarzy do Hiszpanii i Włoch.

Ostatnią z istotnych przyczyn były zmiany granic i przesiedlenia ludności, szczególnie po II Wojnie Światowej. Polska doświadczyła wysiedleń Niemców, a także przesiedleń Ukraińców i Łemków z południowo-wschodniej Polski na tereny północne i zachodnie w ramach akcji „Wisła”. W państwach bałtyckich, takich jak Litwa, Łotwa i Estonia, dużą mniejszość stanowią Rosjanie, których obecność jest m.in. skutkiem polityki migracyjnej Związku Radzieckiego. Wszystkie te procesy historyczne i współczesne sprawiły, że społeczeństwa europejskie są dziś wyjątkowo zróżnicowane pod względem etnicznym i religijnym, co niesie zarówno bogactwo kulturowe, jak i wyzwania związane z integracją oraz współistnieniem różnych tradycji i tożsamości.

Procentowy udział wiernych poszczególnych religii w całości ludności Europy. Źródło: Rocznik Statystyki Międzynarodowej 2023, GUS, Warszawa 2023.

Różnorodność etniczna i religijna w Europie od wieków kształtuje kulturę, społeczeństwa i politykę państw, niosąc zarówno wiele korzyści, jak i wyzwań. Po stronie pozytywnej wyróżnia się przede wszystkim wzbogacenie kulturowe – obecność różnych tradycji, języków, religii czy kuchni sprawia, że życie codzienne staje się bogatsze i bardziej różnorodne. Przykładem są festiwale i tradycje religijne mniejszości w Wielkiej Brytanii czy architektura meczetów i synagog stojących obok katedr w Hiszpanii i Niemczech.

Zróżnicowanie to sprzyja także rozwojowi gospodarczemu, gdyż imigranci często wypełniają luki na rynku pracy, zwiększają mobilność społeczną i rozwijają przedsiębiorczość. Dodatkowo pluralizm światopoglądów stymuluje innowacyjność i kreatywność, a w wymiarze politycznym wzmacnia demokrację poprzez ochronę praw mniejszości i wolności jednostki, co wyraźnie widać w krajach skandynawskich czy w Holandii. Jednak wielokulturowość niesie też wyzwania. Historia Europy pokazuje, że różnice religijne i etniczne bywały przyczyną poważnych konfliktów – od wojen religijnych XVI i XVII wieku, przez wojnę w Bośni, po współczesne napięcia związane z obecnością muzułmanów we Francji czy Szwecji. Bariery językowe i odmienne systemy wartości często utrudniają integrację, co sprzyja powstawaniu odizolowanych społeczności imigrantów w dużych miastach. Obawa przed nieznaną kulturą bywa również źródłem dyskryminacji – islamofobia wobec uchodźców w Niemczech czy akty antysemityzmu w Europie Środkowej są tego przykładami.

W wielu państwach religia wciąż silnie wpływa na debatę polityczną, jak w Irlandii Północnej, gdzie napięcia między katolikami a protestantami przez dekady wpływały na sytuację polityczną, lub Polsce czy na Węgrzech, gdzie Kościół zabiera głos w dyskusjach dotyczących aborcji czy praw osób LGBT. Zmiany społeczne także przebiegają odmiennie: w Czechach i Francji obserwuje się wzrost świeckości, podczas gdy w innych krajach rosną ruchy konserwatywne odwołujące się do tradycji religijnych.

Obowiązująca we Francji zasada laickości (*laïcité*), która zakłada ścisły rozdział państwa od Kościołów oraz neutralność światopoglądową instytucji publicznych, oznacza to, że religia jest traktowana jako sfera prywatna i nie powinna wpływać na życie publiczne. Zasada ta często wchodzi w napięcie z praktykami religijnymi, zwłaszcza islamu, który silnie akcentuje widoczne symbole wiary, np. noszenie chust. Prowadzi to do sporów o miejsce religii w przestrzeni publicznej – z jednej strony państwo dąży do zachowania neutralności, z drugiej społeczności muzułmańskie i inne religijne domagają się poszanowania swoich tradycji. Europejski Trybunał Praw Człowieka podtrzymał zakaz noszenia burek we Francji. W uwagach końcowych wyroku Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w sprawie S.A.S. przeciwko Francji 43835/11 z 1.07. 2014 czytamy, że: "istnieją powody do obaw, że *vivre ensemble* [zasada „życia wspólnotowego”], mimo braku jakiegokolwiek oparcia w tekście Konwencji czy liniach orzecznich Trybunału, stanie się w przyszłej praktyce sądu jednym z typowych celów uzasadniających ograniczenie wolności religijnej”. Poza Francją zupełny lub częściowy zakaz noszenia hidżabu lub burki obowiązuje m.in. w Niemczech, w Belgii, w Holandii, w Danii, w Bośni i Hercegowinie czy w Kosowie.

W przypadku dwóch ostatnich jest to o tyle znaczące, że islam wyznaje tam odpowiednio ok. 52% (dane z 2012 roku) oraz 95,6% (dane z 2011 roku) ludności.

Wszystko to dowodzi, że różnorodność etniczna i religijna Europy pozostaje jednym z kluczowych czynników kształtujących jej współczesny obraz – jednocześnie źródłem bogactwa i poważnych wyzwań.

W Europie można wyróżnić kilka głównych modeli polityki państwa wobec różnorodności etnicznej i religijnej, które różnią się podejściem do integracji, ochrony tożsamości mniejszości oraz roli wspólnoty narodowej.

Jednym z najbardziej charakterystycznych jest wspomniany wcześniej model asymilacyjny, szczególnie widoczny we Francji, gdzie obowiązuje zasada laickości (*laïcité*). Państwo traktuje wszystkich obywateli jednakowo i nie uznaje odrębności etnicznych czy religijnych, oczekując przyjęcia wspólnej tożsamości narodowej. Rozwiązanie to wzmacnia poczucie równości wobec prawa i wspólnoty, lecz często prowadzi do wykluczenia grup, które chcą zachować własne tradycje – przykładem są opisane wyżej kontrowersje wokół noszenia muzułmańskich chust.

Odmiernym rozwiązaniem jest model multikulturalny, funkcjonujący m.in. w Wielkiej Brytanii, Holandii czy Szwecji. Zakłada on, że państwo wspiera i chroni różnorodność kulturową, umożliwiając mniejszościom kultywowanie własnych religii i obyczajów. Sprzyja to bogactwu kulturowemu i poszanowaniu praw mniejszości, ale może prowadzić do izolacji i tworzenia równoległych wspólnot, co utrudnia integrację.

Pewnym kompromisem jest model integracyjny, szczególnie rozwijany w Niemczech. Umożliwia on zachowanie własnej tożsamości, ale nakłada obowiązek uczestniczenia w życiu społecznym, znajomości języka i respektowania wartości państwa przyjmującego. Wymaga jednak dużych nakładów finansowych na programy integracyjne.

Z kolei model segregacyjny, spotykany historycznie, opiera się na tolerowaniu obecności mniejszości, ale przy ograniczonym dostępie do instytucji publicznych i życia społecznego. Taki system, widoczny m.in. w stosunku do Romów w Europie Środkowej, w krótkiej perspektywie pozwala uniknąć napięć, lecz w dłuższej prowadzi do marginalizacji i konfliktów.

Ostatnim rozwiązaniem jest model federalny lub autonomiczny, charakterystyczny dla Belgii czy Hiszpanii. Państwo przyznaje w nim szeroką autonomię grupom etnicznym lub regionom, co daje poczucie samostanowienia i może ograniczać konflikty, ale jednocześnie bywa impulsem dla ruchów separatystycznych i tendencji odśrodkowych. Różnorodność modeli wskazuje, że nie istnieje jedno uniwersalne rozwiązanie, a każde państwo szuka równowagi między integracją a poszanowaniem tożsamości swoich mieszkańców.

Jak widać, Unia Europejska nie wskazuje jednego, sztywnego modelu podejścia do różnorodności etnicznej, religijnej i kulturowej, a duża część decyzji w tym zakresie pozostaje w gestii państw członkowskich. Wymaga jednak przestrzegania określonych standardów i zobowiązuje kraje do wdrażania polityk, które mają na celu ochronę mniejszości, promowanie równości i zapewnienie poszanowania praw człowieka. Zapisy te znajdziemy w kluczowych dokumentach unijnego dorobku prawnego: w Traktacie o Unii Europejskiej i Traktacie o funkcjonowaniu UE oraz Karcie Praw Podstawowych UE.

Źródła

<https://osp.stat.gov.lt/en/statistiniu-rodikliu-analize?hash=66b3091a-c738-4d87-b961-ecefdc2613ca#/>

https://data.stat.gov.lv/pxweb/en/OSP_PUB/START_POP_IR_IRE/IRE010/table/tableViewLayout1/

https://andmed.stat.ee/en/stat/rahvastik_rahvastikunaitajad-ja-koosseis_rahvaarv-ja-rahvastiku-koosseis/RV067/table/tableViewLayout2

<https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/roczniki-statystyczne/roczniki-statystyczne/rocznik-statystyki-miedzynarodowej-2023,10,11.html>

Vjera u brojkama [online], Svjetlo riječi [dostęp 2025-09-01] [zarchiwizowane z adresu 2013-07-29].

<https://web.archive.org/web/20130729175007/http://svjetlorijeci.ba/clanak/319/bih/vjera-u-brojkama>

<https://www.state.gov/reports/2022-report-on-international-religious-freedom/kosovo/>

Niniejszy materiał jest jednym z cyklu 7 scenariuszy zajęć przygotowanych przez Polską Fundację im. Roberta Schumana w ramach projektu „Obywatele i Obywatelki UE”. Projekt jest dofinansowany ze środków Ministerstwa Edukacji Narodowej na podstawie umowy nr MEN/2025/DK/961 z dnia 23.07.2025 r. w ramach programu pod nazwą „Młodzi obywatele” na 2025 r.

Publikacja powstała przy wsparciu Unii Europejskiej. Wsparcie Unii Europejskiej dla produkcji tej publikacji nie stanowi poparcia dla treści, które odzwierciedlają jedynie poglądy autorów, a Unia Europejska i Komisja Europejska nie mogą zostać pociągnięte do odpowiedzialności za jakiegokolwiek wykorzystanie informacji w niej zawartych.

Trenerka opracowująca scenariusz: Anna Szlęk

Zespół merytoryczny: Kinga Bartnicka, Rafał Dymek, Joanna Jendrośka, Iga Kamocka

Polska Fundacja im. Roberta Schumana

Al. Ujazdowskie 37/5,
00-540 Warszawa,
+48 571 487 359
poczta@schuman.pl
NIP: 526-16-67-243